

Monede cu defecte de batere și imitații de secol IV p.Chr. în tezaure din Banat

Nicolae GUDEA,
Cristian GĂZDAC

Statutul politic al teritoriului fostei provincii Dacia rămâne în continuare un subiect care ridică numeroase discuții.

Acest studiu este focalizat pe regiunea sud-vestică – Banat – a teritoriului menționat mai sus (vezi harta). Această regiune are o caracteristică particulară față de celelalte regiuni în ceea ce privește cadrul circulației monetare pentru perioada de după abandonarea Daciei de către administrația și armata romană.¹

Pe de o parte, o cantitate mult mai mare de monede – atât tezaure cât și descoperiri izolate – emise în secolul IV p.Chr., mai ales din a doua jumătate, a fost descoperită în această regiune (*Chirilă, Gudea, Stratan 1974*). Pe de altă parte, trebuie menționată prezența în tezaure a unor monede de bronz cu aspect diferit. Ele diferă de modelul original fie datorită greșelilor de batere (cazul monedelor incuse sau rebuturile) fie cu legende ilizibile și imagine schematizată – monede cunoscute sub termenul de “imitații”.

Analiza unor astfel de piese este subiectul acestui studiu.

Monedele (catalog nr. 1-5) prezintă greșeli de batere. Ele pot fi grupate în două tipuri: rebuturi și monede incuse.

Prima categorie este reprezentată de moneda bătută de două ori (catalog, nr. 1) și de cea bătută peste un revers anterior (catalog, nr. 2).

În cazul celor trei monede incuse (catalog, nr. 3-5), doar aversul a fost imprimat, iar ca urmare a acestui procedeu de batere, reversul este, în fapt, un avers în negativ. Două dintre aceste monede prezintă un portret al unuia din fiii lui Constantin I. Pe una dintre monede se poate încă citi, parțial, numele CONSTANS (catalog, nr. 4), pe alta CONSTAN (catalog, nr. 5) în timp ce pe a treia legenda este ștearsă (catalog, nr. 3).

Pe baza reversului, care prezintă tipul “*Felice temporum reparatio*” – călărețul căzând (abreviat aici FTR – FH), monede au fost emise în a doua jumătate a secolului IV p.Chr.

Nu avem nici o certitudine că aceste monede sunt fie emisiuni ale unor monetării oficiale, fie imitații. Cu excepția erorilor menționate, aceste monede prezintă un design, dimensiune și greutate care nu diferă de cea a monedelor originale.

Următoarele 24 de piese prezentate în acest studiu aparțin categoriei “imitații”. Datorită calității scăzute a designului sunt cunoscute și ca “imitații/ copii barbare”. Toate aceste monede prezintă aceeași tehnică de fabricare. Ele sunt produse prin batere și nu prin turnare. Legendele sunt ilizibile iar literele sunt alcătuite din bare verticale, care uneori prezintă nodozități la capete. Doar în puține cazuri apare litera “O” cu un punct în mijloc. Totodată, alte litere ca “S”, “N”, “D” apar inscripționate invers.

Imaginile, atât cele de pe avers cât și cele de pe revers, sunt realizate din linii și puncte.

În ceea ce privește bustul împăratului, părul este realizat prin linii drepte sau ușor curbate, producând astfel un așa-numit stil “perie”; diadema de perle apare ca două șiruri paralele de puncte. Trăsăturile fețelor

¹ Pentru caracteristici ale circulației monetare în secolul IV p. Chr. în diferite regiuni ale României, vezi *Moisil 2002*, 79-108 și hărțile 1-4.

sunt schematizat gravate prin linii puternic profilate și puncte. La rândul ei, cuirasa este realizată fie prin linii drepte, fie curbe. Când meșteșugarul a încercat să illustreze o fibulă care să prindă drapajul mantalei, aceasta apare ca un cerc puternic profilat (vezi catalogul și planșele).

Reversul este realizat prin aceeași tehnică a liniilor – drepte și curbe – și a punctelor mici și mari.

Chiar dacă, la prima vedere se observă o netă diferență între piesele genuine și imitații, totuși, în cazul celor din urmă se poate identifica tipul monetar pe care l-au imitat.

Din totalul de 24 de piese de imitație, 22 copiază tipul "*Felice temporum reparatio* – călărețul căzând". Celelalte 2 piese, una imită tipul "*Victoriae laetae principi perpetuus* – două Victorii stând față în față, țin un scut pe un altar", iar cea de a doua tipul "*Gloria Romanorum*". Pe baza descoperirilor din alte regiuni ale Imperiului Roman, se pare că a existat un fenomen foarte larg răspândit în imperiu, din Britania la gurile Dunării, de a imita această serie a tipului "călăreț căzând" (Vasic 1978, 127; Brickstock 1987; Reece 1996, 343)

În ceea ce privește metalul, toate piesele sunt făcute din bronz și până la o analiză metalografică este imposibil de făcut o comparație a aliajului metalui monedelor originale și a imitațiilor. Dimensiunile flanului monetar al pieselor respective sunt similare cu cele ale originalelor. În cazul în care diametrul diferă, se datorează coroziunii. Cel mai prezent flan monetar este "aes 3", în timp ce 6 piese aparțin modului "aes 2". Și în cazul greutății, imitațiile sunt similare originalelor. Această observație se aplică chiar și în cazul modului mai mare "aes 2", care sunt mai grele decât cele de modul "aes 3".

După cum s-a menționat anterior, acest fenomen al copierii monedei de bronz în secolul IV p.Chr. nu se întâlnește numai în România ci și în multe alte părți ale teritoriului fostului Imperiu Roman.² S-a demonstrat că motivul principal a producției pe scară largă a acestor imitații de secol IV, mai ales din perioada 348-360 p.Chr., a fost retarifarea monedei și schimbările din sistemul denominat (King 1996, 243), precum și lipsa aprovizionării cu monedă oficială – vezi mai jos cazul Britaniei.

Prezența acestor piese speciale ne permit stabilirea unor concluzii.

În ceea ce privește tehnica de producție, dacă în cazul monedelor rebut avem cazuri de greșeli de batere, în cazul imitațiilor, acestea au fost produse cu perechi de ștanțe fabricate chiar de către meșteșugar după monede originale.

Modul de expunere a legendei și stilul literelor indică un gravor iliterat, care, probabil, se baza la rândul lui că și cel care va folosi moneda-imitație era la rândul său iliterat sau că nu va acorda atenție design-ului monedelor respective. Pe aceeași direcție, un posibil răspuns poate veni din analiza proporției monedă originală/imitație în cadrul tezaurelor. Tezaurelor descoperite în aria studiată indică următoarea situație: Moldova Nouă „Flotații” – 5000: 12³; Jupa - 900: 1; Orșova I – 724: 1; Orșova II - 1203: 1; Dalboșeț – 300: 2. Ca analogii pot fi citate tezaure descoperite în alte regiuni ale Imperiului Roman cum sunt cele de la Kecel (Ungaria) 66: 4, Izmir (Turcia) 2257: 13. Faptul că aceste imitații reprezintă o proporție mică în cadrul tezaurelor sugerează că proprietarii erau fie atenți la calitatea reprezentării de pe monedă, fie producția acestor imitații a fost foarte scăzută în aceste regiuni.⁴

Datarea acestor monede speciale ridică câteva semne de întrebare. Deși piesele originale ale acestor imitații au fost emise între 319-361⁵, este cunoscut faptul că monedele-imitație au un statut de *terminus post quem* (Boon 1988, 102ff; Lallemand 1994, 107). Totuși, există unele argumente care pot sugera perioada de emitere și circulație ale acestor exemplare. Astfel, perioada largă de emitere a originalelor (319-361 p.Chr.) și

² Mattingly 1933, 202, pl. XVIII/ 16-23; Kent 1957, 61-68, pl. XII/13. Reprezentările sunt similare – imagini schematizate – cu legende alcătuite din litere ilizibile. O imitație care diferă ușor a fost publicată de L.P. Healey (Healey 1973, 22). În cazul acestei monede, imaginile sunt de bună calitate dar legendele sunt totuși alcătuite din semne care încearcă să treacă ca litere. Pentru prezența imitațiilor de bronz de secol IV în tezaure de la Dunărea de Jos vezi Moisil 2002, 100-101.

³ Prezența monedelor "imitații barbare" incuse, rebătute în tezaurul de la Moldova Nouă au fost de asemenea semnalate în Gudea, Ardevan, Toma 1997, 83-84.

⁴ Totodată, trebuie luat în considerare și faptul că numărul acestor imitații poate fi mult mai mare dar cei care au venit în contact cu asemenea piese – fie în tezaure, fie ca descoperiri izolate – nu au făcut diferența între original și copie.

⁵ Pentru tipul „*Victoriae laetae principi perpetuus*” vezi RIC VII; pentru tipurile FTR - FH și „*Gloria Romanorum*” vezi RIC VIII.

cantitatea abundentă de monede originale cu aceste tipuri monetare – în special tipul FTR – FH (Hendy 1985, 469; King 1996, 27ff) -, la care se adaugă faptul că aceste imitații au fost găsite în tezaure – care se încheie cu monede emise fie în aceeași perioadă, fie într-una foarte apropiată – sugerează ipoteza că imitațiile au fost emise în aceeași perioadă (evident, nu la aceeași dată!) sau foarte curând după apariția în circulație a originalelor.⁶

În același timp o altă problemă ridicată de prezența acestor imitații este cum privim aceste exemplare? Sunt ele "monede de criză" sau monede false?

În general, până la sfârșitul secolului III p.Chr. au existat situații când copii după originale erau emise în perioade în care unele regiuni nu erau aprovizionate – sau aprovizionate neregulat – cu monedă de la monetăriile oficiale. Ca o măsură la aceste situații, ateliere locale au fost înființate și monedele bătute scoase pe piață. Aceste tipuri de monede au fost denumite de cercetători ca "monedă de necesitate sau criză".⁷ Bineînțeles, au existat și falsurile monetare, mai ales cele de argint.

Situația monedelor analizate în acest studiu este una specială! În Britania, masiva copiere a tipului FTR – FH are o cauză precisă: lipsa aprovizionării cu monedă începând cu 354 p.Chr. până la influxul de monede valentinieni. Cauza lipsei aprovizionării cu monedă fiind una de natură politică, Constantius II a încercat să-l izoleze economic pe Iulian pentru a împiedica revolta acestuia (Brickstock 1987, 42-43). Situația este complet diferită pe continent unde monetăriile centrale și orientale au emise acest tip monetar – în fapt unicul ca nominal de bronz pentru această perioadă – în cantități abundente cauzate de declinul standardului de greutate fapt ce a dus la stoparea producerii nominalului cel mai mic de bronz (1/120 din libră), iar nominalul mai mare de bronz este bătut la aceeași greutate ca cel mijlociu (1/72 din libră) (King 1993, 29).

Astfel, ipoteza unei lipse a aprovizionării cu monedă oficială în regiunea Dunării de Jos trebuie exclusă, ca urmare, aceste imitații pot fi considerate monede false deoarece au fost produse cu intenția de a fraudă. Un argument în plus ar putea fi considerat și aspectul stilistic. În cazul copierii masive a tipului FTR- FH, vezi Britania, calitatea gravurii deși mai schematizată este mai apropiată calitativ de original (Brickstock 1987, p. 18) decât stilul exemplarelor analizate aici. În cea ce privește legendele aversului și reversului, în primul caz majoritatea legendelor pot fi citite, iar literele sunt scrise în poziții "normale", doar arareori apar semene în loc de litere (Brickstock 1987, p. 18). În cazul pieselor discutate în acest studiu lectura legendelor este practic imposibilă, iar în multe situații legendele sunt compuse din linii verticale și orizontale amestecate cu litere.

Această constatare nu este surprinzătoare. Faptul că în perioada respectivă autoritățile se confruntau cu copierea monedei romane pe scară largă este demonstrată chiar de surse literare. Astfel, în anul 359 p.Chr., Codex Theodosianus menționa funcționari care trebuiau să controleze calitatea și cantitatea monedelor transportate de negustori: "Orice persoană prinsă că topește banii sau îi transportă în alte regiuni cu scopul de a-i vinde să fie pus sub acuzația de sacrilegiu și să primească pedeapsa capitală [...]. Decretăm ca porturile și punctele vamale de pe țărmuri și drumuri [...] să aibă persoane plasate de guvernatori [cu scopul de a controla banii]...Nici un negustor să nu transporte pe spatulele animalelor mai mult de o mie de folles...Negustorii nu au voie să exporte toate categoriile de banii, ci doar acei bani care se pot transporta și care se folosesc și public...Este ilegal pentru oricine să folosească bani interziși datorită faptului că prețurile au fost stabilite pe bani utilizați public și nu tranzacționați...Dacă cineva este prins cu bani interziși, averea sa va fi confiscată de fisc..." (Codex Theodosianus 9, 23, 1-3).

Anumite ipoteze pot fi emise despre locul unde au fost produse aceste exemplare monetare. În ciuda faptului că legenda este ilizibilă, pe unele piese apar în exergă "semne" asemănătoare abrevierilor SIS și CONS de pe monedele originale. Acest aspect poate indica faptul că imitațiile au fost bătute în acele regiuni în care monedele emise la *Siscia* și *Constantinopolis* erau cele mai frecvente, astfel că gravorii le-au folosit ca model pentru imitații⁸. Un argument în favoarea acestei ipoteze pot fi considerate monedele din colecția Muzeului Național din Belgrad (Vasic 1978, 120-130, pl. XXVI-XXXI) și Muzeului Național din Zagreb (Demo 1984, 192, 195, 196). Piese din colecțiile acestor muzee prezintă același design schematizat al reprezentărilor monetare

⁶ Pentru opinii similare vezi Mattingly 1933, 200; Tudor 1946, 348; Ravetz 1964, 222, Kent 1957, 65; Healey 1973, 22; Brickstock 1987, p. 42-44.

⁷ Pentru discuții și bibliografie privind acest tip de monede vezi Găzdac, Alföldy-Găzdac 2001, 137-154.

⁸ Imitațiile din tezaurele din Balcani sugerează un anumit model care a fost copiat. În unele cazuri s-a considerat că imitațiile au avut ca prototipuri monede emise la *Thessalonica* (Vasic 1978, 126).

ca și cel de pe exemplarele analizate în acest studiu. Practic, aria principală de aprovizionare cu monedă de la cele două monetării menționate mai sus este astăzi Europa de sud-est. Un argument indirect în favoarea acestei afirmații – copierea după monedele emise de monetăriile din zonă – este faptul că exemplarele FTR – FH din Britania sunt imitate după originalele emise la monetăriile din vest: *Treveri*, *Lugdunum*, *Arelate* (Brickstock 1987, p. 43).

Totuși, nu avem nici o evidență pentru a afirma dacă aceste imitații au fost produse pe teritoriul Imperiului Roman sau undeva dincolo de granițele acestuia.⁹ Recent s-a sugerat chiar ipoteza că asemenea imitații puteau fi emise de către goții care locuiau pe teritoriul actual al Rusiei de sud și Ucrainei (Lazarov 2002, 88). Faptul că legendele indică gravori iliterati ar sugera existența unor ateliere monetare din afara Imperiului nu este un argument solid, deoarece exemplare similare au fost găsite în diverse regiuni ale Imperiului cum ar fi Britania (Ravet 1964, 221) Galia, Egipt (King 1996, 242), Pannonia și Moesia (Vasic 1978, 115ff).

Un aspect important pe care îl relevă aceste monede speciale și tezaurele în care au apărut este statutul politic al regiunii în care au fost descoperite. Este știut faptul că Constantin I a extins din nou autoritatea romană peste o parte a teritoriului, care până la Aurelian a constituit provincia Dacia.¹⁰ Pe moment, nu există vreo sursă care să menționeze cât de îndelungată a fost această nouă autoritate romană pe acest teritoriu.

În această privință, poate că aceste monede-imitații și tezaurele respective pot să ajute într-o anumită măsură. Perioada în care aceste imitații au fost emise – secolul IV p.Chr. – este cunoscută ca una cu inflație ridicată când moneda de bronz este folosită în tranzacții ca și cantitate de metal. Ca atare, atât prezența acestor imitații de bronz după originale din același metal și faptul că apar tezaure de astfel de monede (de bronz) indică prezența pe teritoriul analizat – Banatul – a unor comunități care încă folosesc în tranzacții moneda de bronz, în timp ce în afara ariilor controlate de autoritatea romană descoperirile de tezaure constau în monede și obiecte de aur și argint. Cu excepția sitului *Tibiscum*, celelalte locuri de descoperire a unor asemenea tezaure sunt localizate lângă Dunăre¹¹. Acest lucru pare să sugereze că, în fapt, dacă nu întreaga regiune a Banatului, cel puțin malul stâng al Dunării era încă sfera economică a Imperiului Roman în a doua jumătate a secolului IV p.Chr.

ODD COINS IN THE 4TH CENTURY BRONZE HOARDS FROM THE BANAT REGION

(Abstract)

The English version of this study will be published in *Ephemeris Napocensis*, XIII, 2003.

Bibliografie

Benea 1996	D. Benea, <i>Dacia sud-vestică în secolele III-IV</i> , Timișoara, 1996.
Boon 1988	G. Boon, <i>Counterfeit coins in Roman Britain</i> , în <i>Coins and the Archaeologists</i> (eds. R. Reece, J. Casey), 2 nd edition, London, 1988, p. 102-188.
Brickstock 1987	R.J. Brickstock, <i>Copies of the Fel Temp Reparatio Coinage in Britain. A study of their chronology and archaeological significance including gazetteers of hoards and site finds</i> , BAR, BS 176, Oxford, 1987.
Chirilă, Gudea, Stratan 1974	E. Chirilă, N. Gudea, I. Startan, <i>Drei Münzhorte aus dem Banat 4 Jh. Beiträge zur Continuitätsfragen</i> , Timișoara, 1974.
Demo 1984	Ž. Demo, <i>O nekim primjerima imitiranja antickog novca na osnovi nalaza iz slavonsko-srijemskog prostora</i> , în <i>Areheološka Istraživanja u Istочноj Slavoniji i Baranji</i> , Zagreb, 1984, p. 175-199
Gudea, Ardevan, Toma 1997	N. Gudea, R. Ardevan, N. Toma, <i>Tezaurul monetar de la Moldova Nouă (sec IV p.Chr.)</i> , în <i>AB</i> , V, 1997, p. 83-112.
Găzdac, Alföldy-Găzdac 2001	- C. Găzdac, Á. Alföldy-Găzdac, <i>The Roman law against counterfeiting between theory and practice: the case of Roman Dacia</i> , în <i>ActaMN</i> , 38/1, 2001, p. 137-154.

⁹ Pentru o concluzie similară vezi Vasic 1978, 131; Moisil 2002, 100.

¹⁰ Pentru discuții recente asupra revenirii autorității romane pe malul stâng al Dunării vezi Benea 1996, 184ff).

¹¹ Totuși, aria de circulație a acestor copii în vestul României a fost probabil mai largă după cum pare să sugereze descoperirea izolată de la Săcuieni (județul Bihor), catalog nr. 23.

Healey 1971-1972	L.P. Healey, <i>Was the coinage reform of Constans and Constantius II a failure?</i> , în <i>SAN</i> , II, 1971-1972, p. 22-34.
Hendy 1985	M. Hendy, <i>Studies in the Byzantine monetary economy, c. 300-1450</i> , Cambridge, 1985.
King 1993	C. King, <i>The fourth century coinage</i> , în <i>L'«inflazione» nel quarto secolo d.C.</i> , Roma 1993, p. 1-87.
King 1996	C. King, <i>Roman copies</i> , în <i>Coin finds and coin use in the Roman world (SFMA 10)</i> , Berlin, 1996, p. 237-263.
Kent 1957	J.P.C. Kent, <i>Barbarous copies of Roman coins: their significance for the British historian and archaeologist</i> în <i>Limes Studien. Vorträge des 3. Internationalen Limes-Kongresses in Rheinfelden/ Basel 1957</i> , Basel, 1959, p. 61-68.
Lallemant 1994	J. Lallemant, <i>Les moules monétaires de Saint-Mard (Virton, Belgique) et les moules des monnaies impériales en Europe: essai de repertoire</i> , în <i>Un quartier de l'agglomération Gallo-Romaine de Saint-Mard (Virton)</i> , Leuven, 1994, p. 141-177.
Lazarov 2002	L. Lazarov, <i>Barbaska imitatie na rumska bronzova moneda od IV b</i> , în <i>BMNV</i> , 32-33 (47-48), 2002, p. 86-88.
Mattingly 1933	H. Mattingly, <i>Fel Temp Reparatio</i> , în <i>NC</i> , XIII, 1933, p. 182-202.
Moisil 2002	D. Moisil, <i>The Danube Limes and the Barbaricum (294-498 A.D.)</i> , în <i>Histoire & Mesure</i> , XVII, 3/4, p. 79-120.
Ravetz 1964	A. Ravetz, <i>The Fourth-Century Inflation and Romano-British Coin Finds</i> în <i>NC</i> , 7 th series, IV, p. 201-231.
Reece 1996	R. Reece, <i>The interpretation of site-finds</i> , în <i>Coin finds and coin use in the Roman world (SFMA 10)</i> , Berlin, 1996, p. 341-355.
RIC VII	<i>The Roman Imperial Coinage. Vol. VII. Constantine and Licinius (AD 313-337)</i> , London, 1966.
RIC VIII	<i>The Roman Imperial Coinage. Vol. VIII. The Family of Constantine I (AD 337-364)</i> , London, 1981.
Vasic 1978	M. Vasic, <i>A IVth and Vth centuries hoard of Roman coins and imitations in the collection of the National Museum in Belgrade</i> , în <i>Sirmium VIII</i> , Rome-Belgrade, 1978, p. 113-132.

CATALOG (fotografiile monedelor sunt la scara 2:1)

Monede rebut

1. Bronz; flan 3; D: -; G: 2.76 gr.; Loc de descoperire: Radimna (județul Caraș Severin)

Av: **D N CONSTAN – TIVS; D N CONSTA**; Două busturi cu diademe de perle, drapate și cuirasate, dreapta. Bustul din dreapta este bătut doar pe jumătate.

Rv: **FEL TEMP**...Călăreț căzând, privește spre soldatul cu lancea; Exergă: **CONS?**; Reversul de pe partea dreaptă nu a fost bătut.

Observație: Batare dublă pe un singur flan, atât pe avers cât și pe revers.

2. Bronz; flan 2; D: 22.3 x 19.3 mm; G: 3.32 gr.; Loc de descoperire: Moldova Veche (județul Caraș Severin)

Av. **D N CONSTANTIVS D N CONSTA**. Bust drapat și cuirasat, cap gol, dreapta. Litera A în spatele bustului. Apare un A întors datorat unei a doua bateri.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legend **FEL TEMP REP FEL TEMP RE**. Imagine de bună calitate. În câmpul monedei: I. Exergă: distrusă, dar apare **SIS** întors în vârful imaginii ca rezultat al celei de a doua bateri.

Observație: Moneda este rebătută pe partea stângă cu aceeași pereche de ștanțe.

Monede incuse

3. Bronz; flan 3; D: 17 x 15.9 mm; G: 1.60 gr.; Loc de descoperire: Pojejena (județul Caraș Severin)

Av: Legenda ștearsă; Bust diademat, drapat și cuirasat, dreapta.

Rv: Aversul în negativ.

4. Bronz; flan 3; D: 16.7 gr.; G: 1,25 gr.; Loc de descoperire: Pojejena (județul Caraș Severin)

Av: **D N CONSTANS – P F AVG**; Bust diademat, drapat și cuirasat, dreapta.

Rv: Aversul în negativ.

5. Bronz; flan 3; D: 15.8 x 14.2 mm; G: 1.75 gr.; Loc de descoperire: Radimna (județul Caraș Severin)

Av: **D N CONSTAN...**; Bust diademat, drapat și cuirasat, dreapta.

Rv: Aversul în negativ.

Monede false

6. Bronz, flan 3; D: 17.5 mm; G: 1.35 gr.; Loc de descoperire: Dubovac (Banatul sârbesc); Inv. Nr. 77, Muzeul Banatului

Av: Legenda ilizibilă: **ITI...HHHHT•**. Bustul împăratului: cu cască și cuirasă, dreapta; portret realizat din linii și puncte.

Rv: Tipul "*Victoriae laetae*" – două Victorii stând față în față, țin un scut pe un altar. Legenda ilizibilă: **AHNNNII**; Imaginea este realizată prin linii verticale și orizontale puternic profilate, pe scut apare litera **T**, Exergă: **HH**.

7. Bronz; flan 2; D: 18.6 mm; G: 2.90 gr.; Loc de descoperire: Dalboșeț (județul Caraș Severin)

Av. Legenda ilizibilă: **IHOHSTH**. Bustul împăratului: părul capului este bine gravat prin linii paralele și curbe; trăsăturile feței sunt realizate din linii corodate, iar drapajul din linii drepte. Fibulă circulară reprezentată pe umărul stâng. Literă în spatele bustului: **V? U?**. Bordură de puncte.

Rv: Tipul "*Gloria Romanorum*". Legenda ilizibilă: **...DDC**. Imaginea este puternic corodată. O siluetă schematică a împăratului stă frontal, capul întors spre stânga. Împăratul ține un standard cu chrismonul pe drapel. Bordură de puncte.

Observație: Atât aversul cât și reversul sunt bătute deplasat de axul monedei.

8. Bronz - fragmentar; flan 3; D: 16.5 mm; G: 1.37 gr.; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Literele legendei sunt reprezentate prin linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Capul împăratului: diadema de perle este reprezentată ca două linii paralele; părul în stilul „perie”; trăsăturile feței sunt reprezentate schematic prin linii și puncte.

Rv: Tipul "**FTR – FH**". Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Imagine relativ bine gravată; exerga distrusă. Bordură de puncte legate.

9. Bronz; flan 3; D: 16.6 mm; G: 1.68 gr.; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Legenda corodată. Capul împăratului: diadema de perle bine reprezentată; părul în stilul „perie”; trăsăturile feței sunt corodate.

Rv: Tipul "**FTR – FH**". Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Unele dintre ele arată ca **ГII**. Imagine relativ bine gravată; Exergă: **•IZI•**. Bordură de puncte legate.

10. Bronz; flan 3; D: 17 mm; G: 1.60 gr.; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Capul împăratului: Diadema de perle reprezentată prin puncte; părul în stilul „perie”; trăsăturile feței sunt reprezentate schematic prin linii și puncte.

Rv: Tipul "FTR – FH". Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Imagine relativ bine gravată. Exergă: **•IZHI•**. Bordură de puncte legate.

11. Bronz; flan 3; D: 16.7 mm; G: 1.75 gr.; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Unele dintre semne se aseamănă cu „O”, „S” întors. Capul împăratului: diadema de perle reprezentată prin puncte; părul în stilul „perie”; trăsăturile feței sunt reprezentate schematic prin linii și puncte puternic profilate.

Rv: Tipul "FTR – FH". Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Imagine relativ bine gravată. Exergă: **•IZIS**. Bordură de puncte legate.

12. Bronz; flan 3; D: 16.5 mm; G: 1.83 gr.; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. O literă se aseamănă cu „O”. Capul împăratului: diadema de perle reprezentată prin puncte; părul în stilul „perie”; trăsăturile feței sunt reprezentate schematic prin linii și puncte.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda distrusă. Imagine relativ bine gravată. Exergă: **SI** în poziție oblică.

13. Bronz - fragmentar; flan 3; D: 16.7 mm; G: -; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Unele dintre semne seamănă cu **I ISI**, în spatele capului. Capul împăratului: diadema de perle reprezentată prin puncte; părul în stilul „perie”; trăsăturile feței distruse.

Rv: Complet corodat.

14. Bronz - fragmentar; D: -; G: -; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Legenda distrusă. Capul împăratului se vede parțial: diadema de perle reprezentată prin puncte; părul în stilul „perie”; trăsăturile feței schematizate realizate prin linii.

Rv: Se păstrează doar silueta soldatului cu lance.

15. Bronz; flan 3; D: 16.5 mm; G: 2.37 gr.; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Legenda apare ca **III o III - IIIOSI**. Capul împăratului: diadema de perle reprezentată prin puncte; părul în stilul „perie”; trăsăturile feței sunt reprezentate schematic prin linii și puncte puternic profilate.

Rv: Tipul "FTR – FH". Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Unele dintre semne seamănă cu **IIIF**. Imagine relativ bine gravată. Exergă: **IISIS**. Bordură de puncte legate.

16. Bronz; flan 3; D: 15.7 mm; G: 1.28 gr.; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Legenda distrusă. Capul împăratului: diadema de perle reprezentată prin puncte; părul în stilul „perie”; trăsăturile feței sunt reprezentate schematic prin linii și puncte.

Rv: Tipul "FTR – FH". Literele legendei sunt reprezentate ca linii verticale și paralele cu capetele îngroșate. Unele dintre semne seamănă cu **IHON**. Imagine relativ bine gravată. Exergă: distrusă.

17. Bronz; flan 2; D: 20.9 mm; G: 3.25 gr.; Loc de descoperire: Moldova Nouă, Flotații (județul Caraș Severin)

Av. Legenda ilizibilă: **IIONCIIDIU**. Bustul împăratului: diadema de perle redată prin două linii paralele de puncte mici; părul bine redat prin linii curbe și paralele; fața prelungă realizată prin linii puternic profilate, la fel și drapajul. Fibulă circulară reprezentată pe umărul stâng.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda ilizibilă: **N(întors)DB E - OZOII**. Imagine bine gravată. Exergă: fără litere sau semne.

18. Bronz; flan 3; D: 15.6 mm; G: 1.97 gr.; Loc de descoperire: Orșova: tezaur I (județul Caraș Severin)

Av. Legenda ilizibilă: **II-II...T**. Bustul împăratului: diadema de perle redată prin două linii de puncte; părul bine redat prin linii curbe și paralele; fața prelungă redată prin linii puternic profilate, cuirasa realizată prin linii dure. Fibulă circulară reprezentată pe umărul stâng.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda ilizibilă: **II-II**. Imagine foarte schematizată realizată prin puncte și linii frânte. Exergă: **SI**.

19. Bronz; flan 2; D: 20.9 mm; G: 3.25 gr.; Loc de descoperire: Tibiscum-Jupa (județul Caraș Severin)

Av. Legenda ilizibilă: **IIZHNO-IVZIII**. Bustul împăratului: diadema de perle reprezentată prin două șiruri de puncte mici; părul bine redat prin linii curbe și paralele; fața prelungă redată prin linii puternic profilate, la fel și drapajul. Fibulă circulară reprezentată pe umărul stâng.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda ilizibilă: **EEITENHOR - IIINII**. Imagine relativ bine gravată. În câmp stânga Γ. Exergă: **OZNIII•**.

20. Bronz; flan 2; D: 21 mm; G: 4.57 gr.; Loc de descoperire: Tibiscum-Jupa (județul Caraș Severin)

Av. Legenda ilizibilă: **...NOCZVIG**. Bustul împăratului: diadema de perle reprezentată prin două linii de puncte mici; părul bine redat prin linii curbe și paralele; fața prelungă redată prin linii puternic profilate, la fel și drapajul. Fibulă circulară reprezentată pe umărul stâng.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda ilizibilă: **...NQPE-OZE**. Imagine relativ bine gravată. În câmp left Γ. Exergă: distrusă.

21. Bronz; flan 3; D: 15.3 mm; G: 0.95 gr.; Loc de descoperire: Dalboșeț (Banatul sârbesc); Muzeul Banatului; Inv. No. 264

Av. Legenda ilizibilă: **IIIII**. Linii verticale cu capete îngroșate. Bustul împăratului: diadema de perle reprezentată prin două linii de puncte; părul bine redat prin linii curbe și paralele; fața prelungă redată prin linii puternic profilate, cuirasa realizată prin linii dure.

Rv: Tipul "FTR – FH". Siluetele soldatului cu lance și a călărețului care cade.

22. Bronz - fragmentar; flan 3; D: -; G: -; Timișoara (județul Timiș)

Av. Legenda ilizibilă: **...IIII...** Bustul împăratului: diadema de perle reprezentată prin două linii de puncte; părul bine redat prin linii curbe și paralele; fața prelungă redată prin linii puternic profilate, cuirasa realizată prin linii dure. Fibulă circulară reprezentată pe umărul stâng.

Rv: Tipul "FTR – FH". Siluetele vagi ale soldatului cu lance și a călărețului care cade.

23. Bronz; flan 2; D: 22.1 x 19.3 mm; G: -; Loc de descoperire: Săcuieni (județul Bihor)

Av. Legenda ilizibilă: **DN COMII-VIICAVIO**. Bustul împăratului bine reprezentat, aproape aceeași calitate a desenului ca cea de pe moneda originală.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda ilizibilă: **IITEMPP-ABATI**. Imagine bine redată. În câmp stânga Γ. Exergă: **IZI•**.

24. Bronz; flan 2; D: 22.4 mm; G: 4.50 gr.; Loc de descoperire: Radimna (județul Caraș Severin)

Av. Legenda ilizibilă: **IIMVI – D N T H T**. Bustul împăratului: diadema de perle redată prin două șiruri de puncte mici; părul bine redat prin linii curbe și paralele; fața prelungă redată prin linii puternic profilate, la fel și drapajul. Fibulă circulară reprezentată pe umărul stâng. Literă în spatele bustului: **II**

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda ilizibilă: ...NQPE-OZE. Imagine relativ bine gravată. Exergă: •IZHZI•

25. Bronz, flan 3; D: 16.7 mm; G: 2.04 gr.; Loc de descoperire: Radimna (județul Caraș Severin)

Av: Legenda ilizibilă: **TIII...IIIII** Bustul împăratului: diadema de perle reprezentată prin două linii de puncte; părul bine redat prin linii curbe și paralele; fața prelungă redată prin linii puternic profilate, cuirasa realizată prin linii dure.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda ilizibilă: **IIIIII**. Imagine foarte schematizată realizată prin puncte și linii frânte. Exergă: distrusă.

26. Bronz, flan 3; D: - G: 1.86 gr.; Loc de descoperire: Radimna (județul Caraș Severin)

Av: Legenda ilizibilă: ...**III**... Bustul împăratului: diadema de perle reprezentată prin două linii de puncte; părul bine redat prin linii curbe și paralele; față prelungă redată prin linii, cuirasa realizată prin linii dure. Fibulă circulară pe umărul stâng.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda distrusă. Imaginea este foarte schematizată redată prin linii frânte și puncte. Exergă: distrusă.

27. Bronz, flan 3; D: 16.3 mm; G: 1.35 gr.; Loc de descoperire: Radimna (județul Caraș Severin)

Av: Legenda ilizibilă: **IIPIOII I III**. Bustul împăratului: diadema de perle reprezentată prin două linii de puncte; părul bine redat prin linii curbe și paralele; față prelungă redată prin linii, cuirasa realizată prin linii dure.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda distrusă. Imaginea este foarte schematizată redată prin linii frânte și puncte. Exergă: distrusă.

28. Bronz, flan 3; D: 15.6 mm; G: 1.90 gr.; Loc de descoperire: Radimna (județul Caraș Severin)

Av: Legenda ilizibilă: **IVIII....** Bustul împăratului: diadema de perle reprezentată prin două linii de puncte; părul bine redat prin linii curbe și paralele; față prelungă redată prin linii, cuirasa realizată prin linii dure.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda ilizibilă: ..**TII - IIO**. Imaginea este foarte schematizată redată prin linii frânte și puncte. Exergă: ...**SI**

29. Bronz, flan 3; D: 16.9 mm; G: 1.80 gr.; Loc de descoperire: Radimna (județul Caraș Severin)

Av: Legenda ilizibilă: **IIIOV-DIAII**. Bustul împăratului: diadema de perle reprezentată prin două linii de puncte; părul bine redat prin linii curbe și paralele; fața prelungă redată prin linii puternic profilate, cuirasa realizată prin linii dure. Fibulă pe umărul stâng.

Rv: Tipul "FTR – FH". Legenda ilizibilă: ... - **HOI**. Imaginea este foarte schematizată redată prin linii frânte și puncte. Exergă: ...**SI**

1

2

3

4

5

6

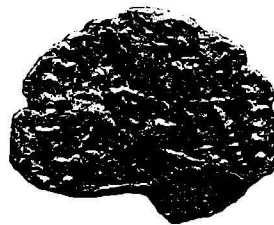
Pl. 1

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

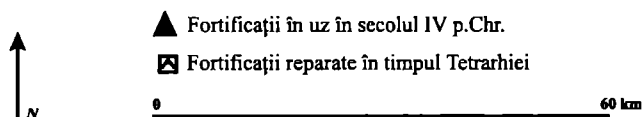
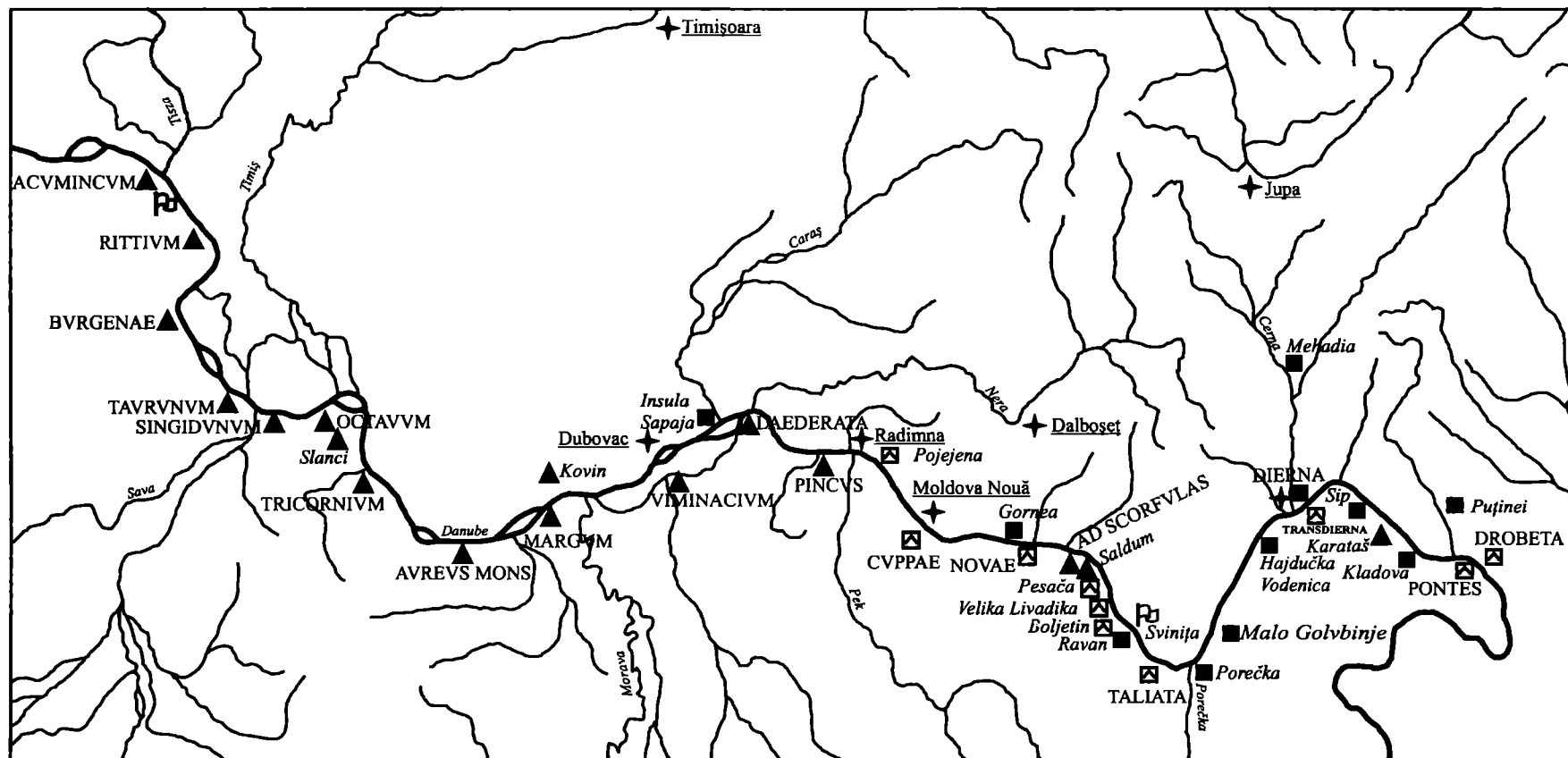

28

29

- ▲ Fortificații în uz în secolul IV p.Chr.
- ▣ Fortificații reparate în timpul Tetrarhiei
- Fortificații construite în timpul Tetrarhiei
- ▣ Turn de secol IV p.Chr.
- ★ Locuri de descoperire a imitațiilor analizate

